

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ СИРОВИНИ ДЛЯ ВИРОБНИЦТВА БІОПАЛИВА

Розглянуто правові аспекти реалізації сільськогосподарської сировини для виробництва біопалива, надано пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання процесу укладання договорів на реалізацію сільськогосподарської сировини для виробництва біопалива.

Ключові слова: сільськогосподарська сировина для виробництва біопалива, договір поставки сільськогосподарської сировини, договір контрактації сільськогосподарської продукції, критерії сталості, біржа біопалива.

Пастух А. В. Правовые аспекты реализации сельскохозяйственного сырья для производства биотоплива

Рассмотрены правовые аспекты реализации сельскохозяйственного сырья для производства биотоплива, поданы предложения по совершенствованию правового регулирования процесса заключения договоров на реализацию сельскохозяйственного сырья для производства биотоплива.

Ключевые слова: сельскохозяйственное сырье для производства биотоплива, договор поставки сельскохозяйственного сырья, договор контрактации сельскохозяйственной продукции, критерии устойчивости, биржа биотоплива.

Pastukh Anna. Legal aspects of agricultural raw materials supplying for biofuel production

Legal aspects of agricultural raw materials supplying for biofuel production are considered, suggestions for improving the legal regulation

for conclusion of agricultural raw materials supplying contracts for bio-fuel production are provided.

Key words: *agricultural raw materials for biofuel production, agricultural raw materials supply contract, agricultural products contractual agreement, sustainability criteria, biofuels exchange.*

Сільськогосподарська сировина для виробництва біопалива від суб'єктів господарювання, що її виробляють чи вирощують, з метою виробництва біопалива повинна переходити у власність до суб'єктів господарювання, що її перероблюють. Процес переходу права власності від одних суб'єктів до інших, як правило, здійснюється за допомогою договірних форм. Питання про договори у сільському господарстві є спірним у науці аграрного права, однак вважається, що аграрно-правові договори є предметом саме аграрного права, хоча всі вони підпорядковуються загальним правилам цивільного законодавства¹. Так, А. М. Статівка пропонує класифікацію договірних відносин у сільському господарстві за трьома основними групами, до яких належать договори про виробництво сільськогосподарської продукції, договори про реалізацію сільськогосподарської продукції та допоміжні договори для організації сільськогосподарського виробництва². О. А. Поліводський, досліджуючи правове регулювання реалізації сільськогосподарської продукції, обґрунтовує наявність інституту правового регулювання реалізації сільськогосподарської продукції як окремого інституту аграрного права³.

Зважаючи на особливості сільськогосподарської сировини та продукції як предмета договорів, що укладаються суб'єктами аграрного господарювання, та необхідність включення у такі договори спеціальних умов, що відображають особливості здійснення сільськогосподарської діяльності, договори про виробництво та на реалізацію сільськогосподарської сировини та продукції та інші договори в аграрному праві дійсно формують окремий інститут галузі права. До цього інституту аграрного права належать також договори про реалізацію сільськогосподарської сировини для виробництва біопалива.

Реалізація сільськогосподарської сировини для виробництва біопалива, здійснюється, як правило, за допомогою оплатних договорів, в основному це договори поставки та контракції сільськогосподарської продукції.

Відповідно до ст. 265 Господарського кодексу України від 16 січня 2003 року⁴ за договором поставки одна сторона (постачальник) зобов'язується передати у зумовлені строки другій стороні (покупцеві) товар, а покупець зобов'язується прийняти вказаний товар і сплатити за нього певну грошову суму. А згідно зі ст. 272 Господарського кодексу України за договором контракції виробник сільськогосподарської продукції зобов'язується передати заготівельному (закупівельному) або переробному підприємству чи організації (контрактанту) вироблену ним продукцію у строки, кількості, асортименті, що передбачені договором, а контрактант зобов'язується сприяти виробникові у виробництві зазначеної продукції, прийняти і оплатити її.

Оскільки сільськогосподарська сировина для виробництва біопалива має різне походження та характеристики, наведені вище договори можуть бути укладені не для всіх її видів. Зокрема, до сільськогосподарської сировини для виробництва біопалива належать продукти, відходи та залишки рослинництва, тваринництва і рибництва, що спрямовуються на подальше перероблення для отримання твердого, рідкого та газового біопалива.

До продуктів рослинництва, що вирощуються для виробництва біопалива, належить зерно різних сільськогосподарських культур (кукурудзи, тритикале, пшениці, сорго, проса, соняшнику та ріпаку), що використовується для виробництва рідкого біопалива, такого як біоетанол чи біодизель. До продуктів рослинництва, що вирощуються для виробництва біопалива, належать також так звані енергетичні культури, такі як міскантус, тополя, верба та інші, що спеціально вирощуються для виробництва твердого біопалива.

Відходи та залишки рослинництва також використовуються для виробництва біопалива. Залишки є первинними, тобто утворюються безпосередньо при збиранні врожаю сільськогосподарських куль-

тур, а відходи вторинними – з'являються вже при обробці врожаю на підприємствах. Залишки включають солому зернових та інших культур, рештки виробництва кукурудзи на зерно і соняшника (стебла, стрижні), що використовуються для виробництва твердого біопалива. Крім того, виробництво біопалива може здійснюватися також з продуктів та відходів тваринництва і рибництва. До них відносяться гнойові та інші відходи сільськогосподарських товаровиробників, що вирощують продукцію тваринного походження, а також водорості.

Зважаючи на значну кількість видів сільськогосподарської сировини, з якої може вироблятися біопаливо, на нашу думку, договір контрактатії сільськогосподарської продукції може укладатися лише для реалізації продуктів рослинництва, що використовуються для виробництва рідкого біопалива, через те, що предметом такого договору є сільськогосподарська продукція, яка вироблена або ж буде вироблена в майбутньому. Реалізація відходів та залишків рослинництва, продуктів, відходів та залишків тваринництва і рибництва повинна здійснюватися за договорами поставки, адже договори контрактатії для їх реалізації не є прийнятними для укладання через те, що їх предмет передбачає передачу первинних продуктів, що виробляються товаровиробниками.

Нині ще не склалася реальна практика укладання договорів на поставку сільськогосподарської сировини для виробництва біопалива, лише деякі суб'єкти аграрного господарювання вступають у договірні відносини з приводу такого предмету. На нашу думку, з метою формування належної практики укладання зазначених договорів, їх потрібно підписувати на тривалий строк, що забезпечить безперебійну роботу суб'єктів господарювання, які купують таку сільськогосподарську сировину, та сприятиме стабільності формування цін на неї.

У договорах поставки та контрактатії сільськогосподарської сировини для виробництва біопалива, повинні також відображатися вимоги сталого походження біомаси. Критерій сталості біомаси є обов'язковим до застосування в Європейському Союзі відповідно

до ст. 17 Директиви Європейського Парламенту та Ради 2009/28/ЄС про заохочення до використання енергії, виробленої з відновлюваних джерел та якою вносяться зміни до, а в подальшому скасовуються Директиви 2001/77/ЄС та 2003/30/ЄС⁵. В Україні відповідно до п. 12 Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з імплементації Директиви Європейського Парламенту та Ради 2009/28/ЄС» від 3 вересня 2014 року⁶ передбачено здійснити імплементацію цієї Директиви та доручено розробити критерії сталості для рідкого та газоподібного палива, що виробляється з біомаси, та використовується на транспорті, а також для рідкого палива, що виробляється з біомаси та призначається для енергетичного використання, іншого ніж транспорт, враховуючи виробництво електричної, теплової енергії та енергії на охолодження.

Однак, незважаючи на закінчення строку, який передбачений для виконання цього заходу з імплементації Директиви Європейського Парламенту та Ради 2009/28/ЄС, наразі таких критеріїв в Україні не розроблено, проте після їх впровадження декларація сталого походження біомаси стане істотною умовою договорів поставки та контрактації сільськогосподарської сировини для виробництва біопалива, а сам документ повинен буде надаватися виробниками сільськогосподарської сировини як додаток до договору. Сьогодні сторони договору можуть на власний розсуд встановлювати таку умову договору.

Виробництво біопалива передбачає перероблення сільськогосподарської сировини, що може здійснюватися за договором перероблення давальницької сировини. Через те, що цей вид договору є непоіменованим, зустрічаються такі його назви як договір про надання послуг по виготовленню готової продукції, договір про виготовлення продукції з давальницької сировини тощо. Як вважає, І. В. Бабіч, за договором переробки давальницької сировини одна сторона (замовник) зобов'язується надати давальницьку сировину другій стороні (виконавцю), а виконавець зобов'язується переробити надану давальницьку сировину в готову продукцію та передати останню замовнику, який зобов'язується прийняти її та сплатити за

її переробку⁷. За п. 14.1.41. Податкового кодексу України від 2 грудня 2010 року⁸ давальницька сировина – це сировина, матеріали, напівфабрикати, комплектуючі вироби, енергоносії, що є власністю одного суб'єкта господарювання (замовника) і передаються іншому суб'єкту господарювання (виробнику) для виробництва готової продукції, з подальшим переданням або поверненням такої продукції або її частини їх власникові або за його дорученням іншій особі. Отже, особливістю цього виду договору є те, що відповідно до його умов сільськогосподарська сировина для виробництва біопалива, не переходить у власність до виробника, а залишається у власності замовника.

Слід зазначити, що існує реальна практика укладення договорів перероблення давальницької сировини для виробництва біопалива⁹. Зокрема, за Рішенням Господарського суду Житомирської області від 13 січня 2015 року у справі за № 906/1645/14 Товариству з обмеженою відповідальністю «Гермес А» було відмовлено у позові до Державного підприємства «Червоненський завод продтоварів» про заміну товару неналежної якості. Відповідно до матеріалів справи, між відповідачем та позивачем укладено договір про виготовлення продукції з давальницької сировини, за умовами якого замовник взяв зобов'язання поставити давальницьку сировину – мелясу, а виконавець зобов'язувався надати послуги по переробці сировини в готову продукцію – компонент моторного палива альтернативного, встановленої якості, і передати замовнику готову продукцію на умовах і в порядку, передбаченим договором. Спір у даній справі виник щодо якості готової продукції, що була передана виконавцем замовнику, а суд відмовив у задоволенні позову у зв'язку з тим, що позовні вимоги були необґрунтованими, та не підтвердженими належними доказами, адже позивач не зміг довести те, що виконавець виробив компонент моторного палива альтернативного неналежної якості, що не відповідає технічним умовам, що були узгоджені сторонами. Аналіз вказаної судової справи вказує на те, що важливе значення при укладанні договорів про виготовлення продукції з давальницької сировини має досягнення сторонами згоди по усіх його істотних

умовах, а особливо щодо умов до якості продукції, що виробляється виконавцем.

Перспективним способом укладення договорів на реалізацію сільськогосподарської сировини для виробництва біопалива є конкурентний спосіб, зокрема укладення договорів на біржі. Слід зазначити, що у Республіці Литва вже діє аналогічна біржа біомаси, яка є електронним майданчиком, що надає можливість продавцям та покупцям біомаси укладати договори на біржі. Основна мета діяльності такої біржі біомаси – сприяти конкуренції на ринку біомаси та забезпечити умови для формування прозорої, об'єктивної і економічно обґрунтованої ціни на біомасу. Правила та порядок діяльності біржі біомаси у Республіці Литва здійснюється Наказом Національної Комісії по контролю за цінами та енергією Литви №ОЗ-318 від 18 липня 2013 року¹⁰, в якому визначаються права та обов'язки учасників біржі та оператора, пов'язані з торгами та процедурою укладення та виконання договорів. Згідно вказаного Наказу оператором Литовської енергетичної біржі, до складу якої входить біржа біомаси, є BALTPPOOL UAB Energy Exchange, який організовує торги та забезпечує учасникам можливість використовувати електронну систему торгів такими продуктами як природний газ, біопаливо та інші. Для отримання статусу учасника біржі суб'єкти господарювання повинні укласти договір з оператором, додаючи до нього необхідні реєстраційні документи, що підтверджують правомірність їх діяльності. У разі прийняття рішення про включення суб'єкта до складу учасників біржі, оператор протягом 5 робочих днів зобов'язаний надати йому дані для доступу до електронної системи торгів та розмістити інформацію про це на своєму сайті, а також створити аккаунт для здійснення торгів.

Торгівля на біржі біомаси здійснюється у дні аукціонів згідно розкладу. Учасники можуть подавати вимоги на купівлю чи продаж біомаси протягом торгової сесії. Вимоги повинні містити: найменування учасника, тип вимоги – продаж чи купівля, найменування біомаси, строк доставки, кількість біопалива, що виражена в тонах нафтового еквіваленту, максимальну ціну на купівлю біопалива чи

мінімальну ціну на продаж, місце зберігання біопалива, необхідність його доставки, вартість доставки, строк чинності вимоги та іншу інформацію. Взаємні вимоги продажу та купівлі задовольняються, якщо у них співпадають предмети, ціна та інші необхідні умови, після чого оператор повідомляє про результати торгів. Договори між учасниками укладаються системою автоматично без спеціального затвердження сторонами. Після оголошення результатів, учасники, вимоги яких були задоволені та на основі яких було укладено договори, отримують електронні копії таких договорів. Для вступу у силу договору, учасники повинні отримати підтвердження від оператора. Виконанню підлягають лише чинні договори, що на основі Правил поставки затверджуються оператором.

На нашу думку, з метою розвитку конкурентних відносин у сфері вирощування та перероблення сировини для виробництва біопалива, аналогічну біржу біомаси, що включатиме торгівлю і сільськогосподарською біомасою, слід запровадити і в Україні, для чого необхідно розробити порядок діяльності такої біржі, що включатиме наступні елементи: загальні положення, вимоги до оператора та учасників, порядок торгівлі, її оплати та засоби фінансового забезпечення, порядок укладання, дійсності та виконання договорів, порядок розрахунків за договорами, відповідальність сторін та оператора. На нашу думку державним органом, до повноважень якого слід віднести розробку такого порядку, є Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України, адже воно є відповідальним за реалізацію державної політики у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива та зацікавлене у створенні ринку біомаси, функціонування якого призведе до ефективної реалізації його завдань.

Таким чином, з проведеного дослідження можна зробити висновки, що основними договорами на реалізацію сільськогосподарської сировини для виробництва біопалива є договори поставки та контрактації сільськогосподарської продукції, а договорами перероблення сільськогосподарської сировини для виробництва біопа-

лива – договір перероблення давальницької сировини. Договір контрактації сільськогосподарської продукції варто укласти для реалізації продуктів рослинництва, що використовуються для виробництва рідкого біопалива, а договори поставки – для реалізації відходів та залишків рослинництва, продуктів, відходів та залишків тваринництва і рибництва.

Після впровадження критеріїв сталості біопалива, у договорах контрактації сільськогосподарської продукції та поставки сільськогосподарської сировини, повинні відображатися вимоги сталого походження біомаси, а з метою розвитку конкурентного способу реалізації сільськогосподарської сировини для виробництва біопалива в Україні слід запровадити біржу біомаси, що включатиме торгівлю сільськогосподарською сировиною для виробництва біопалива.

1. Цюра О. В. Правове регулювання виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції тваринного походження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Цюра О.В.; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. - Київ, 2015. - 230 с. – С. 176.

2. Аграрне право України : підручник / за ред. О. О. Погрібного. – К. : Істина, 2007. – 448 с. – С. 370.

3. Поліводський О. А. Правове регулювання реалізації сільськогосподарської продукції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.06 / О.А. Поліводський ; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. – К., 1999. – С. 7.

4. Господарський Кодекс України № 436-IV від 16 січня 2003 року // ВВР України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.

5. Директива Європейського Парламенту та Ради 2009/28/ЄС від 23 квітня 2009 року про заохочення до використання енергії, виробленої з відновлюваних джерел та якою вносяться зміни до, а в подальшому скасовуються Директиви 2001/77/ЄС та 2003/30/ЄС. Офіційний вісник Європейського Союзу // [Електронний ресурс] // веб-сайт Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України – Режим доступу : http://saee.gov.ua/documents/dyrektyva_2009_28.pdf.

6. Про затвердження плану за-

ходів з імплементації Директиви Європейського Парламенту та Ради 2009/28/ЄС : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2014 року №791-р // Урядовий кур'єр. – 2014. – № 165.

7. *Бабіч І.В.* Договір переробки давальницької сировини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 / І.В. Бабіч ; НДІ приват. права і підприємництва Акад. прав. наук України. – К., 2006. – С. 19.

8. *Податковий кодекс України* № 2755-VI від 2 грудня 2010 року // ВВРУкраїни. – 2011. – № 13-14, №15-16, №17. – Ст. 112.

9. *Єдиний державний реєстр судових рішень* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/42340106>.

10. *Наказ Національної Комісії по контролю за цінами та енергією Республіки Литва №ОЗ-318* від 18 липня 2013 року [Електронний ресурс] // веб-сайт реєстру законодавства Республіки Литва. – Режим доступу : <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.5FE9EF156CB6>.

Pastukh Anna. Legal aspects of agricultural raw materials supplying for biofuel production

The article is devoted to the legal aspects of agricultural raw materials supplying for biofuel production.

Agricultural raw materials for biofuel production should transfer from entities that produce or grow them to the entities that processing them. The process of ownership transfer usually is performed by contracts, but the question of contracts in agrarian law is under discussion in Ukraine.

Agricultural raw materials supplying for biofuel production, as a rule, is performed by supply contracts and agricultural products contractual agreements.

The agricultural raw materials for biofuel production includes products, waste and residues from crop, animal and fish farming directed to further processing to produce solid, liquid and gaseous biofuels. As agricultural raw materials for biofuel production has a different origin and characteristics supply contracts and agricultural products contractual agreements may not be concluded for all the

species. In particular, agricultural products contractual agreements may be concluded only or supplying crops for liquid biofuels production. Waste and residues from crop, animal and fish farming should be supplied under the supply agreement.

Supply contracts and agricultural products contractual agreements should include the requirements of biomass sustainability. The criterion of biomass sustainability is obligatory in the European Union according to Art. 17 Directive of the European Parliament and Council Directive 2009/28/EC on the promotion of the use of energy produced from renewable sources. In Ukraine, according to the art. 12 of the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of a plan for the implementation of the European Parliament and Council 2009/28/EC" as of September 3, 2014 it is provided to carry out the implementation of this Directive. It is mandated to develop sustainability criteria for liquid and gaseous fuels produced from biomass and used for transport and liquid fuels produced from biomass and appointed for energy usage other than transport, including the production of electricity, heat and cooling. The following criteria in Ukraine it is not developed, but after their introduction declaration of biomass sustainability will be an essential condition of supply contracts and agricultural products contractual agreements for biofuel production and the document will be as a supplement to the contract. Today, the contracting parties may at its own discretion to set such a condition in the contracts.

Processing of agricultural raw materials for biofuel production should be performed under the tolling agreement. The peculiarity of this type of the contracts is that under its terms ownership of the agricultural raw materials for biofuel production is not transfer to the producer and belong to the customer.

A potential competitive way of agricultural raw materials supplying for biofuel production is conclusion contracts on the exchange. In the Republic of Lithuania biomass exchange is already operated, and it is an electronic platform that allows biomass buyers and sellers to conclude agreements on the exchange. It is proposed to introduce in

Ukraine biomass exchange that will include trading with the agricultural raw materials for biofuel production.

Key words: agricultural raw materials for biofuel production, agricultural raw materials supply contract, agricultural products contractual agreement, sustainability criteria, biofuels exchange.